

KEFFAL ŞAŞI'NİN DİPLOMATİK FAALİYETİ

Nimetullah MUHAMEDOV*

Özet

Bilindiği gibi, orta çağlarda Taşkent şehri Şaş adıyla meşhurdu. Aynen bu yerden faaliyeti fıkıh, hadisşinaslık gibi İslam bilimleri ile bağlı olan birçok bilim adamları yetişmiş. Burada dünyaya gelen ve yaratıcılıkla meşgul olan, İslam akaidine büyük katkıda bulunan bilgilerin adına “Şaşı” ya da daha sonra (16. yüzyıldan başlayarak) “Taşkandı” nisbesi katılmaktaydı ve onlar bu isimleriyle tüm Müslüman dünyasına tanınmışlar.

İslam âleminde “İmam” rütbesini alan el-Buharî, et-Tirmizî, el-Maturidî ve başka âlimler sırasında İmam Ebu Bekr Kaffal Şaşı (903-976)'nin de ayrı yeri vardır. Onun çağdaşları onu saygılarıyla “Hazreti İmam” adıyla çağırıyordu.

Onun tam ismi Ebu Bekr Muhammed ibn Ali ibn İsmail Kaffal Şaşı'dır. Arap kaynaklarında saygı ve hürmet olarak onun adına “büyük” anlamındaki “kebir” kelimesi katılır. O ilk önce kilit üreten mahir ustalardan biriydi ve daha sonra onun meslek adı “Kaffal”, yani “kilit ustası”, adına eklenmeye başladı.

İşbu makalede Kaffal Şaşı'nın diplomatik faaliyetine üzerine duruluyor. Hususıyla, Bizans imparatorunun mektubu ile bağlı olan olay ayrıntılı olarak tarif ediliyor. Rivayetlere göre, Kaffal Şaşı Bizanslıların mektubuna verdiği mensur cevabıyla Bizanslıları şaşırtmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şaş, Şaşı, Hazreti İmam, Kaffal, fıkıh, hadis, usul, kilitçi, Bizans, diplomasi, mektup.

ДИПЛОМАТИЧЕСКИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАФФАЛА ШАШИ

Резюме

В средневековых источниках город Ташкент именовался Шаш. Именно отсюда вышло множество учёных, чья деятельность было тесно связана с такими исламскими науками, как фикх, хадисоведение и др. К имени родившихся и творивших здесь ученых, внесших большой вклад в исламское учение присоединяли нисбу (приставку) «Шаши» или позднее (с XVI века) «Ташканди», и с этими именами они стали известны всему мусульманскому миру.

В мире Ислама наряду с Имамами аль-Бухари, ат-Термизи, аль-Матуриди и др. многочисленными учёными, которые удостоились звания «Имам» особое место занимает Имам Абу Бакр Каффал Шаши (903-976). Современники с уважением называли его «Хазрат Имам».

Полное его имя – Абу Бакр Мухаммад ибн Али ибн Исмаил Каффал Шаши. В арабских источниках в знак уважения и почёта к его имени добавляется слово «Кабир», означающее «большой», «великий». Первоначально он был искусным ремесленником, изготавливавшим замки и поэтому впоследствии его профессия стала приставкой к его имени «Каффал», т.е. «выделяющий замки», «замочник»

Данной статье упоминается о дипломатической деятельности Каффала Шаши. В частности, подробно описывается история с письмом византийского императора. По преданию, Каффал Шаши удивил византийцев своим прозаичным ответом на письмо византийцев.

Ключевые слова: Шаш, Шаши, Хазрат Имам, каффал, фикх, хадис, усул, замочник, Византия, дипломат, прозаическое письмо.

* Doç. Dr., Taşkent Devlet Şarkşinaslık Enstitüsü Şark Elyazmaları Merkezi, Özbekistan, nematulloh@mail.ru

THE DIPLOMATIC ACTIVITY OF KAFFAL SHASHI

Abstract: In medieval sources, Tashkent city was called Shash. From here came a lot of scientists, whose work was closely linked to the Islamic sciences such as Fiqh, Hadith, and others to name born and worked here scientists have made a major contribution to Islamic teaching attached Nisba (prefix) 'Shashi' or later (since the sixteenth century century) 'Tashkandi', and with these names have become known throughout the Muslim world.

In the world of Islam, along with Imam al-Bukhari, al-Tirmidhi, al-Maturidi and numerous other scientists who were awarded the title of 'Imam' occupies a special place Imam Abu Bakr Kaffal Shashi (903-976). Contemporaries respectfully called him 'Hazrat Imam'.

His full name Abu Bakr Muhammad ibn Ali ibn Ismail Kaffal Shashi. In the Arabic sources as a sign of respect and honor to his name added to the word 'Kabir', meaning 'big', 'great'. Initially, he was a skilled craftsman, so manufactures locks and later his profession has become a prefix to his name 'Kaffal', ie 'Fabricator of locks', 'locksmiths'

This article refers to the diplomatic activity of Kaffal Shashi. In particular, it details the story of the letter of the Byzantine emperor. According to legend, Kaffal Shashi astonished the Byzantines its prosaic response to a letter from the Byzantines.

Keywords: Shash, Shashi, Hazrat Imam, kaffal, fiqh, hadith, usul, locksmith, Byzantines, diplomacy, prosaic letter.

Özbekistan topraklarında yetişerek dünya bilimi ve kültürüne büyük katkı sağlayan bilim adamlarının yıl dönümleri bağımsızlık yıllarında dünya çapında kutlanarak, onların bilimsel manevî mirasını araştırma ve bu mirası halkımıza ulaştırma alanında birçok çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmalarda söz konusu bilim adamlarının İslam ilmi ve nazariyesinin gelişmesinde göz ardı edilemeyecek yerlerinin olduğu vurgulanmaktadır.

İslam dünyasında İmam Buharî (810-870), İmam Tirmizî (824-892), İmam Maturudî (870-944) gibi imam derecesine yükselen bilim adamları arasında İmam Ebu Bekir Keffal Şaşı'nın (903-976) yeri ayrıdır. Çağdaşlarının "Hazreti İmam" adını verdiği bu büyük insanın tam adı Ebu Bekir Muhammed b. Ali b. İsmail el- Keffal Şaşı'dır¹. Arap kaynaklarında saygı ile onun adına "büyük, ulu" anlamını taşıyan "kebir" sözü eklenir. Ünlü bir kilit ustası olduğu için kendisine keffal² yani "kilitçi, kilit ustası" denmiştir. Bu konuda Mervli ünlü tarihçi Ebu Se'd Abdülkerim b. Muhammed Sem'anî (1113-1167) El-Ensab (Nesepnâme) adlı eserinde şöyle yazar: "Keffal kilitçi olması nedeniyle verilmiştir. Ebu Bekir Muhammed b. Ali b. İsmail el-Keffal Şaşı, Şaşıdır ve büyük kilit ustası olarak ün kazanmıştır. Döneminin ileri gelenlerinden biridir. Fıkıh, hadis, usul, dilbilgisi alanlarında eşi yoktur. Keffal Şaşı adı Batı ve Doğu'da meşhurdur."³

Arap tarihçisi Şemsiddin Zehebî (1274-1348) onun hem Maveraünnehir'in hem Horasan'ın büyük âlimi olduğunu kaydeder: "... dil, usul, fıkıh bilimlerinin imamı, Horasan âlimi Ebu

¹ Keffal Şaşı'nın hayati hakkında bk. Cengiz Kallek, "Kaffâl, Muhammed b. Ali", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXIV, İstanbul 2011, s. 146-148.

² Yakut Hamevî'nin kaydettiğine göre Keffal Şaşı minicik kilit ve ağırlığı bir danık (ağırlık ölçü birimi) olan bir anahtar yaparak herkesi hayrete düşürmüştür (*Mu'cem ul-buldan, Dar el-fikir*, C. V, Beyrut, s. 116).

³ Ebu Seid Abdülkerim b. Muhammed Sem'anî, *el-Ensab*, C. X, Beyrut 1980-82, s. 211.

Bekir Muhammed b. Ali b. İsmail el-Keffal Şaşı eş-Şafî Büyük Keffal adıyla ün kazanmıştır. O zat, döneminin imamı ve birkaç kitabın müellifidir.”⁴

Ebu Bekir Keffal Şaşı'nın makamı, bilimsel yeteneği konusuna Orta Çağ Arap müellifleri kendi eserlerinde değinmişlerdir. Biz de büyük bilim adamının diplomatik faaliyeti üzerinde duracağız. Bu konuda Arap tarihçisi Taciddin Ebu Nesir Abdulvahap es-Subkî (öl. 1370) Tabakat eş-şafiiye el-kübra adlı eserinde bilgi sunmuştur. Ayrıca aynı Özbek âlimleri olan Nadirhan b. Alaaddin, Abdusadık İrisov, Bahridin Mannanov⁵ ve diğerlerinin bilimsel makalelerinde işlenmiştir.

Keffal Şaşı, bilimini pekiştirmek için dünyanın birçok ülkesini gezmiştir. Sık sık hacca gitmiş ve dönerken de Bağdat'ta bir süre ikamet etmiş, şehrin büyük âlimleriyle görüşmüştür. Keffal Şaşı bir seferinde âdeti üzere tekrar Bağdat'a gelir. Bu sırada Bizans imparatorunun kumandanı Tağfur, Abbasilere ait bazı toprakları, Şam'ın kuzey kısmı ve Antokiya'yı ele geçirerek başkent Bağdat'ı tehlike altında bırakmıştı. Bu tarih Hicri 4. yüzyıla denk gelmektedir.

Doğu bilimci Bahridin Mannanov'un kaydettiğine göre IV. yüzyılda Rum İmparatorluğunun ikiye bölünmesiyle ülkenin doğusunda meydana gelen bağımsız Bizans İmparatorluğu, X. yüzyıla gelince topraklarını geri kazanma yolunda başarılı seferler gerçekleştirir ve sadece Balkan Yarımadası, Avrupa'nın bir kısmı değil, Kafkas'ın batısı, Küçük Asya'nın doğusuna kadar olan toprakları kendi nüfuzu altına alır. İşte böyle bir durumda Konstantinopolis, Arap Halifeliğinin elinde olan bazı toprakları geri alma planını kuruyordu. Bu amaç doğrultusunda gerçekleştirilen seferlerde Bizans ordusu birkaç defa savaşı kazanır... Bunun sonucunda Bizans İmparatorluğu, Bağdat Halifeliğine kısacası İslam'a çok yönlü saldırılarını başlattı. Tağfur tarafından Bağdat halifesine şiir şeklinde yollanan mektup, yani ultiatom fikrimizin örneğidir.⁶

O dönemde Bizans İmparatorluğunda ve Arap Halifeliğinde şiire karşı çok yüksek bir ilgi vardı. Ülkeler arasındaki diplomatik ilişkiler şiir şeklindeki sağlanırdı. Bizans İmparatoru, Arap Halifeliğine tehdit ederek Bağdat Halifeliğine ait olan toprakların vaktiyle kendilerine ait olduğunu ve zorluk çıkarmadan bu toprakları kendilerine iade etmeleri gerektiğini talep ediyordu. Bizans İmparatoru mektubun daha etkili olması için onu Arap dilinde, şiir şeklinde yazmıştı.

“Haşimî Hanedanına Mensup Halifeye” başlıklı söz konusu şiirde şu mealdeki mısralar vardı: “Biz bir aslan gibi saldırarak kendi topraklarımızı aldık. Damaşk ülkesi atalarımızın meskeniydi. Biz bu ülkenin gerçek sahipleriyiz. Mısır'ı da kılıcımızla kendimize tabi ettireceğiz. Hicaz, Bağdat, Şiraz, Rey, Horasan, Kudüs, Doğu ve Batıyı da ele geçireceğiz.” Bu tehditli sözlerle Bağdat Halifesinin ve kumandanlarının gözünü korkutmak ve ülkeyi kolaylıkla kendine

⁴ Şemsiddin Zehebî, *Siyar ailam en-nubela*, Muassasat er-Risale, C. 16, Beyrut, s. 283.

⁵ bk. Nadirhan b. Alaaddin, *Ebu Bekir Keffal Şaşı ve Onun Faaliyeti*, Sovyet Doğusu Müslümanları, 1971, 3-4, s. 9-11; Â. İrisov, “Keffal Şaşı”, *Maneviyat Yıldızları*, Abdulla Kadirî Halk Mirası Yayınları, Taşkent 2001, s. 84-86; B. Mannanov, “Keffal Şaşı ve Onun Diplomatik Faaliyeti Hakkında”, *Özbekistan Tarihi*, 2004, s. 25-34.

⁶ bk. B. Mannanov, “Keffal Şaşı ve Onun Diplomatik Faaliyeti Hakkında”, *Özbekistan Tarihi*, 2004, s. 28-29.

tabi ettirmek istiyordu. İşte bu olayların yaşandığı sırada Keffal Şaşi Bağdat'ta idi. Halifelikte yüksek yetenekli bilim adamı, bilgili hukukçu ve büyük sanatçı olarak tanınmıştı.⁷

Klâsik Arap dilinin belagatiyle yazılan bu mektubun birkaç mısrası rahmetli şarkşinas âlim Nadirhan b. Alaaddin tarafından Özbekçeye çevrilmiştir. Mısralara dikkat edelim:

*“Damaşk'tır atalarımızın yurdu,
Onun topraklarının sahibi benim.
Mısır'ı fethedeceğim kılıcım,
Sınırsız çöllerde güler yıldızım.
Ondan sonra sıra gelir Mekke'ye,
Karanlık gibi sarar gözü pek ordum.
Kudüs'e yol alsam yorulmam asla,
Oradadır benim kutsal hakkım...”⁸*

O sıralarda Bağdat'ta ünlü âlim ve şairler çoktu. Fakat kimse Tağfur'un tehdidine cevap yazmaya cesaret edemedi. Halife cevap mektubu yazmayı Keffal Şaşi'ye emretti. Şaşi de cevap olarak şu mısraları yazar:

*Güç kullanarak kovduk sizi Rum'a doğru,
Deve kuşu gibi kaçtınız ileri.
Kaçtınız kanlı bir kirpi gibi,
Bizleri Muhammed başlar ileri!
Peygamber için, kırmadık sizi,
Bizlerde vardı şiddet ve kudret.
Şam yerin fetheden yine biz idik,
Mısır'ı, Kayravan ve Andalüs'ü de.
Başınızı ezerek, üstün geldik her zaman,
Ev-lağım, harabe şehir sırayla.
İskenderiye'de oldu zafer bize yâr,
Küdü, Uruşsalim'de zaferimiz var!
Sizleri yenebildik biz mertlerçe,
İlim ve irfanımız eskiden meşhur
Siz alçak sıfatlara sahip bir yaratık.
Anlamsız şiiriniz beğenilmez hiç,
Bizim şiirimiz güzeldir ve hoş.
Anlayan adama verir huzur...*

⁷ A. İrisov, “Keffal Şaşi”, *Maneviyat Yıldızları*, Abdulla Kadiri Halk Mirası Yayınları, Taşkent 2001, s. 85-86.

⁸ Nadirhan b. Alaaddin, “Ebu Bekir Keffal Şaşi ve Onun Faaliyeti”, *Sovyet Doğusu Müslümanları*, 1971, 3-4, s. 9-11.

Bizans İmparatoru hiç kuşkusuz yazdığı mektubuyla Müslümanların o sıralardaki manevî derecesini ölçmek istemiştir. İmam Keffal Şaşı'nın yukarıdaki mektubu ise münasip bir cevaptı. Hatta Bizans sanatçıları ve kâhinlerinin “Müslümanlar arasında böyle bir yazarın olduğunu bilmiyorduk” şeklindeki itirafları dikkat çekicidir. Yukarıdaki olayı Keffal Şaşı'nın hemşehri şair Abdumelik b. Muhammed Şaşı⁹ anlatmıştır. Rus şarkşinas Profesör S. Prozorov bu konuda şöyle bir bilgi sunar: “Bizans İmparatoru Nikifor Foki (963-969) adına Müslümanlara yollanan hakaretli mektuba Keffal Şaşı tarafından yüksek seviyedeki bir cevap mektubu yollandığında Bizanslı sanatçılar şiirin belagatini itiraf ettiler. Sonradan esir düşen Abdumelik b. Muhammed Şaşı, Konstantinopolis'te bunun şahidi olmuştur.”¹⁰

Keffal Şaşı'nın diplomatik faaliyetine Rus şarkşinası Nil Likoşin¹¹ (1860-1922) de yüksek değer vermiştir. O, 1918 yılında Taşkent'te Türkistan Halk (Müslüman) Üniversitesinin açılış töreninde Keffal Şaşı adını saygıyla şöyle dile getirmişti: “Bugün Avrupa biliminin Eski Taşkent'e resmi olarak kazandırıldığı güzel bir günde Taşkent Müslümanlarının aydınlığa kavuşturulması yolunda canlı faaliyette bulunan özverili, alçak gönüllü bir insanı hatırladım. Benim hatırladığım insan, şehrin Sebzar semtinde aynı adı taşıyan bir mezara gömülü olan İmam Keffal Şaşı, yani Hazret İmam'dır. Taşkent Müslümanları o şahısla gurur duymalı ve kendilerinin ilk hocaları olarak tanınmalılar.”¹²

Keffal Şaşı'nın diplomatik faaliyeti hakkında Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde şöyle yazılmış: “Bizans'a karşı hazırlanan Horasan ve Maveraünnehir ordusuyla birlikte Rey'e gittiği anlaşılan Keffal'in (354/965) Bizans imparatoru II. Nikephoros Phokas'ın emriyle yazılıp Abbasi Halifesi Mutilillah'a gönderilen ve Misis ile Tarsus'un istilasını (352/963) sebebiyle müslümanları aşağılayan kasideye reddiye olarak kaleme aldığı bir hicviyesi vardır. Her iki kaside nin metni Viyana'daki Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek'te kayıtlı yazmalarda (no. 464, 1996) yer aldığı gibi Sübkü tarafından da iktibas edilmiştir. Horasan, Suriye ve Irak bölgesinden birçok edip ve şair söz konusu kasideye reddiye yazmış ancak Keffal'in ki seçilip imparatora gönderilmiştir. Manzum diplomasi dilinin güzel bir örneği olan kaside milletlerarası ilişkilerle ilgili muhtelif çalışmalarda iktibas edilerek incelenmiştir”¹³. Ama burada işbu şiir “kasideye reddiye olarak kaleme aldığı bir hicviye” olarak adlandırılmış. Biz makalemizde onu Keffal Şaşı

⁹ Abdumelik b. Muhammed Şaşı bir şairdir. X. yüzyılda Taşkentli meşhur bilim adamı ve şair Keffal Şaşı ile birlikte İslam ülkelerine sefer yapmıştır. A. Nasırov, *Taşkent Âlimleri ve Şairlerine Ait Materyaller*, Özbekistan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi Alişir Nevaî Şarkşinaslık Enstitüsü Elyazmaları Fonu, 13408, s. 620.

¹⁰ S. Prozorov, “El-Keffal, İslam na territorii bivşey Rossiyskoy imperii”, *Ensiklopedičeskiy slovar, Vostochnaya literatura, Moskova 2000*, vıp. 2, s. 46.

¹¹ N. Likoşin, aslında bir subaydır. Türkistan Valiliğinde birkaç önemli görevlerde bulunmuştur. 1917 yılının ocak ayında istifa ederek 1918-1920 yıllarında Taşkent'teki Türkistan Halk Üniversitesinde Türk Dilleri ve Etnografyasından ders vermiştir. O, bölge etnografyasına ait yaklaşık 800 esere ve Taşkent hakkındaki önemli etnografik bilgilere sahiptir.

¹² N. Likoşin, *Pomyanite pervouçitelya*, Narodnyy Universitet, 1918, s. 1.

¹³ Cengiz Kallek, “Kaffâl, Muhammed b. Ali”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2011, s. 147.

yazmış olan Tağfur tarafından Bağdat halifesine şiir şeklinde yollanan mektup, yani ultiatom denilmesini uygun gördük.

Rus şarkşinası Keffal Şaşı'yi ilk öğretmen olarak Üniversite mensuplarına tanıtırken onun diplomatik faaliyetine ait tarihî bilgileri sunar: "Günümüzde 950 sene önce Taşkent'te İmam Keffal Şaşı fakir bir hayat yaşamıştır. Kendisine verilen iki lakaptan biri "keffal"dir ve kilit ustası olduğu için bu ismi almıştır. "Şaşı" ise onun Taşkentli olduğunu gösterir. Adaleti yüksek tutan bu insan, bütün ömrünü inancının gerektirdiği gibi yaşadı. Bir sene boyunca Taşkent'te ders anlattı. Daha sonra da bilim almak için sefere koyuldu ve hacca gitti. Onun hayatı ve faaliyeti bu şekilde geçmiştir."¹⁴ Bu konuda Mısırlı tarihçi Taciddin es-Subkî (öl. 1370) Tabakat eş-Şafiye el-kübra (Şafiiyenin ulu tabakaları) kitabında "Keffal Şaşı, usul, hadis ilimlerini isteyerek en çok sefer yapan bir âlimdir" diye vurgulamıştır.¹⁵

N. Likoşin'in fikirlerine devam edelim. Keffal Şaşı bilimsel seferlerinden birinde Bağdat'a geldiğinde halife zor durumdaydı. Halifeyle savaş halinde olan Türk sultanı (Bizans İmparatoru- N. M.) ona şart koşmuştu. Buna göre büyük miktarda tazminat ödemesi ya da onunla savaşması lâzımdı. Eğer bu şartlara razı değilse gönderdikleri mektubun cevabını yazmaları gerekirdi. İlk iki şartı yerine getirme şansları yoktu. Çünkü o sıralarda Bağdat halifesi büyük miktardaki para ve orduya sahip değildi. Geride mektuba cevap yollamak kalıyordu. Fakat mektup hiçbir Bağdat âliminin okuyamadığı bir dille yazılmıştı.¹⁶ İşte bu sırada halifeye, Keffal Şaşı'nın şehir kervansaraylarından birinde olduğu ve kendisinin birçok dili bildiği ulaştırılır. Böylece Keffal Şaşı mektuba cevap yazar. Şaşı, hizmetinin karşılığı olarak Bağdat'ta korunan köhne Osman Mushaf'ını ister. Çaresiz kalan halife razı olur.. Rus şarkşinası Keffal Şaşı'nın Kuran'ın bu nüshasını Taşkent'e nasıl getirdiğini detaylı olarak yazmıştır ve bu artık ayrı bir konudur.

Önemlisi, Keffal Şaşı tarafından Bizans İmparatoru'nun mektubuna cevap olarak yazdığı mektup, Arap Halifesini kaçınılmaz bir tehlikeden kurtarmıştır. Bir noktayı daha vurgulamak lâzım, Arap Halifeliğinin başkenti olan Bağdat'ta o sırada birçok ünlü şairin bulunmasına rağmen Halife Mutillillah'ın (946-974) bu görevi Keffal Şaşı'ye vermesi Şaşı'nın ne kadar saygın bir diplomat olduğunu gösterir.

Keffal Şaşı hayatı ve faaliyetine ait diğer bir bilgi daha vardır ki, o, herhangi bir insanın kalbinde gurur hissini uyandırır. Bilindiği gibi, Bağdat halifelerinden biri Şaşı'ta kanalların kazılması için devlet hazinesinden para ayırmıştır. Bu işin gerçekleştirilmesine Keffal Şaşı neden olmuştur. Mahdumu Âzam evlatlarından Seyyid Masumhanoğlu Hacı Muhammed Hekimhan'a ait İntihap et-tavarih kitabını bulduk. Kitapta (eser sayfalanmamıştır) şu cümleleri okuduk:

¹⁴ N. Likoşin, *Pomyanite pervouçitelya*, Narodnyy Universitet, 1918, s. 1.

¹⁵ Taciddin es-Subkî, *Tabakat eş-şafiye el-kübra*, Dar el-Kübra, Dar el-kütüb el-ilmiye, Beyrut 1999, C. 3, s. 152.

¹⁶ N. Likoşin, *Pomyanite pervouçitelya*, Narodnyy Universitet, 1918, s. 1.

“Halife Abbas’ın döneminde Hazret İmam Abu Bekir Keffal hacca giderken yolda Müslümanlarla Yahudiler arasında çatışma oldu. Savaşta Yahudiler kazanarak Hazret İmam’la birlikte on bin Müslüman’ı esir aldılar. Müslümanlara sordular: “Aranızda Tevrat kitabını acem diline çevirebilecek biri var mı?” Müslümanlar Hazret İmam’ı gösterdiler. Hazret İmam ilk önce Yahudi padişahıyla on bin Müslümanı serbest bırakacağı konusunda şartlaşarak Tevrat’ı Acem diline çevirdi. Yahudiler sözlerini tutarak on bin esiri salıverdiler. On bin esirin serbest bırakılmasını sağladığı için Hazret İmam halifenin saygısını kazandı. Halife kendisinden ne istediğini sorduğunda Taşkent’te eski kanalların kullanılmaz hale geldiğini, eğer imkânı olursa şehir valisine emrederek kanalların kazılmasında yardımcı olmasını istedi. Bir mektup yazarak yanına yüz altmış bin Abbasi para verdiler, kanal kazanların yemek parası dediler. Hazret İmam mektupla parayı Taşkent valisine getirip verdi. Vali, halkı toplayarak günlerce kanal kazdırarak su çıkarttı. Taşkent suyu Hazret İmam’ın teveccühleriyle hâsıl olmuştur.”

Kısacası, Keffal Şaşı hayatı boyunca Müslüman dünyasına sefer yapmış, en ünlü bilim adamlarından ders almış, nice büyük âlimlerle sohbet kurmuştur. Şaşı, dinî bilimler dışında dünyevî bilimleri de derin bir şekilde öğrenmiştir. Bu yüzdendir ki halk ona Hazreti İmam Hastimam diyerek saygı göstermiştir.

Rahmetli müftü Ziyavuddinhan b. İşan Babahan Hazretleri “İmam Keffal Şaşı, ülkemizde dinî bilimlerin ve Arapçanın yayılmasında, İslam kurallarının benimsenmesinde önemli yeri kat etmiştir” der.¹⁷

Tefsir, hadis, fıkıh ve edebiyata ait birçok kaynakta İmam Keffal Şaşı eserlerinden alıntılar getirilir. Yukarıdaki itiraflar âlimin İslam ilimleri konusunda kâmil bir âlim olduğunu gösterir. Günümüzde Taşkent’te Hastimam (Hazreti İmam) adı verilen mecmua o zata karşı büyük saygının göstergesidir.

¹⁷ Ş. Babahanov, “Şeyh Ziyavuddinhan b. İşan Babahan”, *Özbekistan Millî Ansiklopedisi*, Taşkent 2001, s. 265.

BİBLİYOGRAFYA

- Babahanov, Ş., “Şeyh Ziyavuddinhan b. İşan Babahan”, *Özbekistan Millî Ansiklopedisi*, Taşkent 2001.
- Ebu Seid Abdülkerim b. Muhammed es-Sem’anî, *el-Ensab*, Beyrut 1980-82.
- İrisov, A., *Keffal Şaşı, Maneviyat Yıldızları*, Abdulla Kadirî Halk Mirası Yayınları, Taşkent 2001.
- Kallek, Cengiz, “Kaffâl, Muhammed b. Ali”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 24, İstanbul 2011.
- Likoşin, N., *Pomyanite Pervouçitelya*, Narodnyıy Universitet, 1918.
- Mannanov, B., “Kaffal Şaşı ve Onun Diplomatik Faaliyeti Hakkında”, *Özbekistan Tarihi*, 2004, S. 4.
- Nadirhan b. Alaaddin, “Ebu Bekir Keffal Şaşı ve Onun Faaliyeti”, *Sovyet Doğusu Müslümanları*, 1971.
- Nasırov, A., *Taşkent Âlimleri ve Şairlerine Ait Materyaller*, Özbekistan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi Alişir Nevaî Şarkşinaslık Enstitüsü Elyazmaları Fonu, 13408.
- Prozorov, S., “El-Keffal, İslam na territorii bivşey Rossiyskoy imperii”, *Ensiklopedičeskiy slovar*, Vostoçnaya literatura, vıp. 2.
- Şemsiddin ez-Zehabî, *Siyar ailam en-nubela*, Muassasat er-risale, Beyrut H 1413.
- Taciddin es-Subkî, *Tabakat eş-şafiyye el-kübra*, Dar el-Kübra, Dar el-kütüb el-ilmîye, Beyrut 1999.
- Yakut ibn Abdullah elHemevi, *Mu’cem ül-buldan*, Dar el-fikir, C. 5, Beyrut.